

ראש השנה לא

משה שווערד

1. ספר מנחת חינוך - מצוה שצד - אות ז

והנה מבואר במשנה סוף מסכת תמיד, ובר"מ פ"ו מתמידין ומוספין ה"ט, השיר שהיו אומרים הלויים, ביום הראשון היו אומרים לד' הארץ וגו'. ומקמי דאתי דוד המלך ע"ה מה אמרו [?], אלא שורש הדבר דהתורה ציוותה לשורר ולהודות לו ית' על הקרבן מה שירצו כפי צחות לשונם, ואחרי זה בא דוד המלך ע"ה ויסד מזמורים על זה. כמו בתפילה שהיא מן התורה לדעת הר"מ [ספר המצוות, מצות עשה ה'], והנוסח תקנו אנשי כנסת הגדולה, וכן ברכת המזון [ע"ע מצוה ת"ל אות ג'], וכן מבואר ברמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרבינו בשורש א' ע"ש. וכן השירים שהיו בשבת ויו"ט הכל היה מדרבנן, ומן התורה אין חילוק ואין מבואר איזה שירה. אף דבשבת אומרים שירה הכתובה בתורה, במוסף הזי"ו ל"ך [שירת האזינו, ר"ה ל"א ע"א], ובמנחה שירת הים, מ"מ אינו מן התורה, ומן התורה יוצאים באיזה שירה כמו תפילה, וכן כתבו האחרונים עיין בספר פני יהושע בר"ה ל"א ע"א באריכות, וזה פשוט וברור. וקצת דיני שיר כתבתי לעיל פרשת אמור [מצוה רצ"ט אות ה'- ז', ושי"ב אות ג'- ד'] ע"ש:

2. ספר שפתי חכמים

שמעלק מכבודו לנצר ודס (קרנן ראסיה) : והתקנה וסלט צעולנו. פי הגס
סהקנה עולנו לצרוחיהו, אפי"ה וסלט צעולנו ונשננה מה שא"ל לכו"ד לעשות.
כסרשיי (צמדנר ו' כ"ד) שהנותן נחנה לעצדו יתנו יכול לשורר ונכל אדם, וכיון
נאלין לסיים ונוטלין אותה נננה מה הנחה יש לו צנחנה זה חנל הקנ"ה הוא
סעוטר עיי"ש. א"נ היפך דעת המינים שאומריי הקנ"ה נוסר עולנו לפטינע, ועצ
סי חת הארץ ונהשניק ענ כל פרט ופרט חנל האמת הגס סהקנה עולנו
לצרוחיהו. נכל זה "וסלט "צעולנו : בש"י מהו אונר גדול הי ונהולל מחד

3. תלמוד בבלי מסכת ערכין דף יא/ב

אמר רבא ואיתימא רב אשי ותסברא שירה דיומיה לה' הארץ ומלוואה וישב עליהם את אונם בשיר דארבעה בשבת הוא אלא איליאי בעלמא הוא דנפל להו בפומייהו

4. מהרש"א על ראש השנה דף לא/א

ואמר בד' היו אומרים א-ל נקמות כו' ועתיד ליפרע מעובדיהן. וזה המזמור אמרוהו ביום ד' אלא בשעת החורבן אליא נפל ... ולפי שמזמור זה מפורש על פורענות שעובדין לחמה ולבנה וכן היו ישראל באותו זמן בשעת החורבן

5. הערות מהרב אלישיב

שירה בפה צריך שיהא בנעימות קול
רש"י בד"ה כולהו בחד שבתא, והיו חולקין הפרקים בנעימת הקול. ומשמע מפירש"י דיש קפידא לומר השירה בנעימות הקול, דהיינו בניגון, ולא באמריה בלבד ויתכן דהוי לעיכובא מכיון דצריך לאמרו בתורת שיר, ובפרט למ"ד (ערכין י"א). עיקר שירה בפה, דמסתבר דהוי לעיכובא שיהא בנעימת הקול

6. ספר שפתי חכמים

ר"ל דנזמנו נסעי ס"י"י "תסעות וכו'. [והטעם דנסע השכינה "עשר ינסעות דוקי עד ספירש מישראל ולא פחית ולא יתה, י"ל לפי טעמה חזרהם לע"ה עטרה קידושי השם, ובעין ספ"י הסניכות הנשניות (פרקי חנות פ"ה י"ג נ"ד) "י"י "נסיונות דוקי ולא פחות ולא יותר "נתכסה "אלע"ה "ועמד "עכילס וכו', לפי "עשר "נסיונות "נסו חנותינו "את "הנוקוס "צ"ה צמדנר וכו', וכנגד עשר "חילוני השם שנסו צמדנר, כנר עשה חזרהם לע"ה עשר "קידושי ה', וילא עשר צעטר.

7. הערות מהרב אלישיב

רש"י ד"ה מכפרת. ופירש"י דנסתלקה על אחד מן הכרובים שעשה שלמה העומדים בארץ. ופירש כן משום דאין לפרש דנסתלקה על הכרובים שעשה משה שהיו על הכפורת, דהרי שם היתה השכינה מעיקרא כשהיתה על הכפורת ופשוט. (הג' יעב"ץ).

8. הערות מהרב אלישיב

שלא דנו דיני נפשות בסוף בית שני

רש"י ד"ה מלשכת הגזית לחנויות וכו' שלא דנו דיני נפשות וכו'. וצ"ב למה לא יכלו לדון ונראה דכיון דנפישו רוצחים ואין ב"ד יכולים להרגם שהרי צריכים שני עדים והתראה ובדרך כלל אינו כן ורצו לתקן המצב שיהרגו הרוצחים לכן לא דנו בהם סנהדרין ומסרו דינם למלכות, ולמלכות יש כח להרוג כשרואים שיש בזה תקנת הצבור ויכולים להרוג ע"פ סברא וכמו שכתב הרמב"ן מקור שיש כח למלך להרוג מדכתיב גבי נחמיה דמי שלא יבא יחרם כל רכושו דמשמע מיתה. (ועי' הערות במסכת כתובות ל' ע"א).

9. ספר בניהו בן יהוידע על ראש השנה דף לא/א

שם עשר מסעות נסעה שכינה. נראה לי בס"ד טעם לעשר כי הקב"ה חס על העולם הזה שנברא בעשרה מאמרות. [אבות פ"ה מ"א] ולכן עשה המסע בהדרגות דחלקם לעשרה אולי ישוּבו בנתיים ולא תצטרך ליסע עוד. ...

10. ספר שפתי חכמים

דע"י בספיקו בניהו בן יהוידע כפי"ד ד"ה וכו' עיי"ש ודו"ק: וְיִזְכְּרוּ אֶת-עֲלֵתָהּ וְיִשְׁנֶה בְּמִקְוֵתָהּ. הַפֶּסֶחַ וְהַיֵּטְט הַיָּחִיד נִסְעוּ זֶה לְבִקּוּף, הַשְּׂמֹנֶה יִזְכְּרוּ אֶת-עֲלֵתָהּ וְיִשְׁנֶה בְּמִקְוֵתָהּ. הַפֶּסֶחַ וְהַיֵּטְט הַיָּחִיד נִסְעוּ זֶה לְבִקּוּף, הַשְּׂמֹנֶה יִזְכְּרוּ אֶת-עֲלֵתָהּ וְיִשְׁנֶה בְּמִקְוֵתָהּ. הַפֶּסֶחַ וְהַיֵּטְט הַיָּחִיד נִסְעוּ זֶה לְבִקּוּף, הַשְּׂמֹנֶה יִזְכְּרוּ אֶת-עֲלֵתָהּ וְיִשְׁנֶה בְּמִקְוֵתָהּ.

11. ספר השל"ה הקדוש - מסכת תענית - דרוש מטות מסעי (יה)

וזהו ענין מאמר (ר"ה לא, א) עשר מסעות מכפורת לכרוב. כפורת הוא על ארון העדות שבו עמוד התורה. וכשנחסר זה העמוד נסע לכרוב עמוד העבודה, כרוב דמות אדם, אדם כי יקריב שור שהקריב אדם כו', ואיתא פרק אין דורשין (תגיגה יג, ב), יחזקאל ביקש ונהפך שור לכרוב. וכשנחסר עמוד העבודה נסע למפתן הבית, רומז על גמילות חסדים, יהיה ביתך פתוח לרוחה, והוא יושב בפתח האהל לראות אחר אורחים, ואנשי ירושלים מפה פרוסה כו'. וכשנחסר זה נסע לחצר, הוא החצר הפנימי דהיינו העזרה כדפירש רש"י ביחזקאל סימן י', וזה רומז על עמוד הדין. רבותינו ז"ל אמרו (יומא כה, א), אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד, והקב"ה אמר לאברהם שב אתה סימן לבניך, ומלכות בית דוד היו עמודי הדין, כה אמר ה' לבית דוד דינו לבקר משפט, ויושפט אמר לשופטים ראו מה אתם עושים כו', ויאשה כל דין שדן עד שנעשה י"ח שנים כו', דוד אמר עשיתי משפט וצדק כל ויהי דוד כו'. וכשנחסר זה נסע למזבח, וכתב רש"י בספר עמוס סימן ט' שהוא מזבח הזהב, והוא מזבח הקטורת, שהוא נגד עמוד האמת, מדכתיב (משלי כה, ס), איש אמונות רב ברכות, וכן אמרו רבותינו ז"ל (יומא כו, א), הקטורת מעשרת, ברך ה' חילו. וכשנחסר אז נסע משם לגג מזבח, במקום שקיטור הקטורת עולה ומקשר ישראל לאביהם שבשמים, ועל כן נקרא קטורת, כי אין לך חביב מקטורת, וזהו עמוד השלום. וכשנחסר זה אז חומות אנך עמוד התשובה, בפרק הזהב איתא שם (ב"מ נה, ב), לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים וכו', כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים כו' עיין שם, אמר רב חסדא, כל השערים ננעלו חוץ ג' שערי אונאה, שנאמר, הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. וכשנחסר זה נסע לעיר מקום עמוד התפלה, כמו שכתוב (מ"א ח, מח), והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת, וכתב (ש"ב יח, ג), כי תהיה לנו מעיר לעזור. וכשנחסר זה נסע להר עמוד הצדקה, כמו שכתוב (תהלים לו, ז), צדקתך כהררי א-ל, ועל כן כתיב (ישעיה נב, ז), על ההרים רגלי המבשר כו', ושביה בצדקה, ובפרק קמא דבתרא (ב"ב י, א), עשרה דברים קשים, הר קשה כו' עד ומיתה קשה מכולם, וצדקה תציל ממות. וכשנחסר זה נסע למדבר עמוד האמונה, זכרתי לך חסד נעוריד לכתך אחרי במדבר, ובמדבר ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

12. הערות מהרב אלישיב

אימתי לא פלוג רבנן בנשיאות כפים בסנדליהן

ת"ר אין כהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן וכו'. עי' טו"א.

ותירוץ הטו"א צריך ביאור דאכתי ליקשי דעכ"פ למה בעירו גזרו. ונראה דכוונת הטו"א מצד דלא פלוג רבנן, וגזרו בכל מקום שלא יעלו בסנדליהן לדוכן וגדולה מזו מצינו בפוסקים או"ח (סי' קכ"ח במ"ב סקט"ו) דאפילו במנעלין שאין להם שרוכין לא יעלה, ומשום לא פלוג וכו"ש דשייך "לא פלוג" לענין "מקומות". ומה שאמרו בסוטה דבסליק לפרקים אין חשש שמא יאמרו בן גרושה הוא, דהתם ל"ש לומר "לא פלוג" שהרי מלבד טעמא דלעז יש כבר הטעם שאמרו שם שעובר בג' עשה, וכיון דבלא"ה אסור מן התורה לא הוצרכו חז"ל להוסיף בו גזירה מדבריהם, ול"ש התם לומר "לא פלוג".

13. הערות מהרב אלישיב

מחוסר כפרה ובגר

צריך שיפריש רובע לקינו. מקשה הטורי אבן למה רק גר ולא כל מחוסר כפרה כזב וזבה ויולדת ומביא מחוסר חדישים שמתרין דר"א מונה מחוסרי כפרה חמשה וגר ביניהם ורבנן פליגי ואומרים דגר לא מיקרי מחוסר כפרה שאינו אלא לענין עיכוב באכילת קדשים, (אך חסר ביהדותו, דאינו אוכל קדשים), וזוה מיושב דגר אינו דומה לשאר מחוסרי כפרה, ועדיין צ"ב. ונראה לתרין דבזה"ז דלא בעי הרצאת דמים דכתיב לדורותיכם אלא דהגר צריך להפריש רובע לקינו ויחזיק אותו עד שיבנה המקדש ואם ימות יחזיקוהו יוצאי חלציו אחריו דודאי אף הם גרים עם חסרון שעדיין לא הביאו קרבנם, וכשיבנה ביהמ"ק יביאו קרבנם אבל מחוסר הכפורים אם ימות שוב אינו קרבן.

14. הערות מהרב אלישיב

דתן כרם רבעי - בטעמים דלא תקנו על מעש"ש

דתן כרם רבעי היה עולה לירושלים. האחרונים מעירין דמשמע דתקנה זו היתה רק על רבעי ולא על מעש"ש, וצריך ליתן טעם מפני מה לא תיקנו כן במעש"ש. והאירכו בזה האחרונים, עיין טו"א ושאר אחרונים וכבר עמד בזה במאירי וז"ל, י"א שאף במעש"ש היתה התקנה לעלות הפירות לירושלים מהלך יום לכל צד, ולא מצאנוה כן בדברי גדולי המחברים עכ"ל. וכוונתו דהרמב"ם בה' מעש"ש (פ"ט ה"ה) כתב דין זה רק על כרם רבעי, ובהל' מעש"ש לא הזכיר הרמב"ם ד"ן. [ובחידושי המאירי לכיזה (ה' ע"א) כתב דאף במעש"ש תיקנו כן].

ובמשנה ראשונה (מעש"ש פ"ה מ"ב) כתב דכיון דטעם התקנה כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ל"ש זה במעש"ש דתנן ריש פ"ק דמעש"ש שאין מוכרין אותו, וכיון שאינו נמכר אלא כל אחד אוכלו בביתו אין כאן עיטור שווקים, שאינו בא לידי חנוונים לעטר השווקים, אבל כרם רבעי אע"ג דאיתקש למעשר לא יליף אלא לדברים המפורשין במעשר, והיינו חומש וביעור אבל לא לענין איסור מכירה, עיי"ש.

15. ספר טורי אבן על מסכת ראש השנה - דף לא/ב

וביקש ר"א להפקירו לעניים. נ"ל דר"א כב"ש ס"ל דתנן בפ"ד דמס' פאה בש"א הפקר לעניים הפקר ובה"א אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה והיינו דאמר בפ' י"ט דשבת (דף ק"ל) ר"א שמותי הוא ופי' התוס' ע"פ הירושלמי שעומד תמיד בשיטת ב"ש. ומה שיש לדקדק בברייתא זו יתבאר בחידושי למס' ביצה:

16. הערות מהרב אלישיב

איך הותר לקשור ביה"כ לשון והורית

בראשונה היו קושרין לשון של זהורית וכו'. ויש לדקדק היאך הותר לקשור ביה"כ, ואין לתרין דהיו מתירין אותו אח"כ והוי קושר ע"מ להתיר דהרי כבר כתבו הראשונים דכל היכא שמתירו רק כדי להנצל מהאיסור ובלא זה לא היה עומד להתירו דלא נידון כקושר ע"מ להתיר והאריך בזה בביאור הלכה.

וגם אין לתרין דמכין דאח"כ אין צריך לו מותר, דבאמת גם בכהאי גוונא אסור כמו שפירש"י בסוכה גבי אגד דלולב דהגם דאינו צריך לו לאחר זמן אסור, עיי"ש. וצ"ל דעשו קשר עניבה.

17. הערות מהרב אלישיב

איך הותר איסור הוצאה ומחתך ביה"כ"פ

וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח. בתו"י ביזמא מקשין היאך הותר איסור הוצאה, ותירצו דבין קרניו שרי וכדאיתא בפסחים גבי טלטול הסכין בע"פ שחל בשבת, דנחשב כלאחר יד. ועוד תרצו שהביאו מאתמול.

ויש להקשות היאך חתכוהו ביה"כ והרי יש בזה משום מחתך, ואפשר דחתכוהו מעוה"כ, וסגי במה שבתחילת עשייתן היו לשון אחד. והקשירה היתה בעניבה (או מעיז"כ"פ). (ועי' הערות יומא ס"ח.).

18. ערוך לנר על ראש השנה דף לא/ב

שם הלבין היו שמחים: הי"ת כתב שיש לספק מפני מה לא רצו שיהיה מציצין אם בשביל שלא יהיו שמחין כשילבין ויחדלו מלהתפלל ולשוב בתשובה כראוי או שלא יהיו עצבים כשלא ילבין וריעא מזליהו ע"י כן והניח בצ"ע. ולענ"ד יש לפשוט דהיה הטעם שלא יהיה שמחים מדפריך לקמן בימי ריב"ז מי הוה לשון של זהורית מלבין ומאי קושיא דילמא ה"ק כיון דהיו מציצין קודם עם ריב"ז ואם היה מלבין דוקא היו שמחים אבל כשלא הלבין היו עצבים לכן כשראה ריב"ז בארבעים שנה שתמיד היה מאדים לא רצה שיראו וריעא מזליהו על כן תיקן שיהיו קושרים בסלע במקום שלא יראו אלא ודאי משמע דעיקר הטעם שרצו שלא יראו היה מפני שהיו שמחים כשהלבין ולכן פריך שפיר כיון דבימי ריב"ז לא הלבין לא הוצרך לתקנה זו וכן משמע דלא משום שהיו עצבים תקנו שביומא דמייתי ברייתא זו איתא לא הלבין היו עצבים ומתביישים והרי במה שהיו מתביישים ודאי ליכא חשש לרעה אע"כ ה"ק דאע"ג דבלא הלבין היו עצבים ומתביישים וטוב להם מכ"מ כשהלבין היו שמחים ולא שבו כראוי ולכן התקינו שלא יהיו רואים:

19. המאירי על מסכת ראש השנה דף לא/ב

לעולם יהא בטחוננו של אדם בשם יתברך ולא יהא לבו סמוך על דבר אחר שיתיאש בסימנו מן הטובה או מן הרעה וכל שחכמי הדור רואים בני דורם נכשלים בכך ראויה להם להשתדל להוציאם מכלל טעות זה והוא שאמרו לשון של זהורית היו קושרין ביום הכפורים על פתח אולם מבחוץ הלבין היו שמחים לא הלבין עצבים התקין רבן יוחנן בן זכאי קושרין אותו מבפנים ועדין היו מציצין ורוויין התמינו שיהו קושרין אותו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח:

20. ערוך לנר על ראש השנה דף לא/ב

שם על פתח האולם: ביומא דף ס"ה אמר ר' ישמעאל שהיה קשור על פתחו של היכל ולא מצאנו שיש פלוגתא בזה וגם אי נימא דר' ישמעאל פליג וס"ל דלא על פתחו של אולם אלא על פתחו של היכל היה קשור קשה דלדידיה למה התקין ריב"ז לקשור בסלע דעל פתח ההיכל ודאי לא היו יכולים להציץ כיון שפרכת של אולם היה מפסיק ועיין בירושלמי דיומא (פ"ו) שהובא שם ג"כ הך מעשה ושם נאמר שהי קשור בפתח ההיכל וצ"ל דאע"ג דהפרוכת של אולם היה מפסיק מכ"מ כשנכנס ויצא הכה"ג היו מגביהים לו את הפרוכת כדאמרין (תמיד פ"ג) והיו מציצין כשנכנס לק"ק להוציא הכף והמחתה ולהיכל להקטיר קטרת שהיה כשכבר נשלח השעיר למדבר:

21. שערים מצויינים בהלכה

<p>אבל הכא עבד לוח לאיש מלוה. משמע מזה דבשאר דינים אין מחויב לילך אחריו, וברישא משמע להיפך, דדוקא בקידוש החודש אין מחויבין לילך אחריו משום דאתה מכשילן לעתיד לבא, אבל בשאר דינין מחויב לילך, עיי' בביאור הגר"א</p>	<p>(חו"מ סי' יד), ובשאר מפרשי הש"ע. ובטורי אבן כתב, דודאי גם בשאר דינים אינו מחויב לילך, ודוקא במלוה מחויב משום דעבד לוח לאיש מלוה, אלא הכא גבי קידוש החודש דעיקר תלוי בראש ב"ד הו"א דמחויבין לילך אחריו, קמ"ל דאפ"ה אינן צריכין לילך אחריו משום דמכשילן לעתיד לבא.</p>
--	---

22. ספר שפתי חכמים

(קאלמאזין זנע"ז) (ת"י): ה"ל ב"ן היו שמחין. שידעו שנתכפרו עינותיהן, שנאמר לכו נא ונכחה יאמר ה' אם יסיו הטאכס כשנים כשגלג ילבינו ואם יאדיונו כחולב כלומר יהיו: ישע"י ח' י"ח) ופרש"י תמיד הוא אומר ככס כן ונתן לכס תקוה נשוא, ככשנים חוטים לזנב ארום כמו ותולעת שני, כחולב, הוא סס הזנב שזנבעין זו ארום והם גרעינין ויש תולעים בכל ח' ואי. וגוף הפסוק שמוציא התשובה לשלג וללונה, י"ל דשלג ולונה שניהם לזנים הם, אלא שחילק ציטתם השלג ע"י חמימות נפשו ואיננה משל"כ הנוצר קיים ונעשה תלבוש, כך צ"י דכתי התשובה, נחוצה מיראה שזדונות נעשות שנגות (יומא פ"ו ע"ג), הוא צדמיון השלג שנספסר ונאצה, כך נעשה נחמאים אחר התשובה מיראה, משל"כ נחוצה מיראה, שזדונות נעשות זכיות (יומא סס), הוא צדמיון הנוצר שקיים ונעשה תלבוש כך נעשה זכיות נחמאים אחר התשובה מיראה: ר"א הלצין היו עלצין. פי' עלצין "ומתצייסין (גמרי

23. ספר בניהו בן יהוידע על ראש השנה דף לא/ב

שם אמר ר' יוחנן ומשם עתידין ליגאל שנאמר התנערי מעפר קומי שבי ירושלם. כלומר מן טבריה יגאלו. והנה הרב אמת ליעקב נינו ז"ל בדף צ"א כתב טעם נכון מדוע יתגלה המשיח תחלה בעה"ק טבריה טוב"ב, שהגאולה תהיה על פי סברת רבי מאיר ע"ה דסבירא ליה גם באין עושין רצונו של מקום קרויין בנימ, ולכך תועיל הצדקה דהוי משל למלך שכעס על בנו וכו'. ובזה פירש הטעם דמנהג ישראל לנדור צדקה על שם רבי מאיר, ולכן המשיח שיבא במהרה בימינו אמן בזכות הצדקה יתגלה בטבריה דהוא אתריה דמור, אף על גב דרבי יהודה פליג, ולכן אמר רבי מאיר בעת פטירתו הא משיחוכן דידכון דלא על עצמו אלא על משיח העקרי. ...